

*Цьомик М. П.,
Національний університет “Острозька академія”*

СЕМАНТИЧНИЙ ТА СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТИ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Семантична природа терміна характеризує його внутрішню суть та демонструє його зв'язок із предметом чи явищем, яке він позначає. Оскільки інтенсивний розвиток різних сфер людської діяльності зобов'язує кожного приділяти особливу увагу культурі мови в рамках науково-технічної комунікації, то питання семантико-граматичної організації терміна стає актуальним питанням сьогодення.

Внутрішню природу терміна досліджували такі лінгвісти як Б. М. Головін, І. В. Арнольд, І. Р. Гальперін, А. М. Мороховський та ін. Кожен з них по-своєму трактував семантичні особливості термінів.

Мета статті – розкрити специфіку семантичної природи терміна. А також в процесі дослідження значеннєвих особливостей термінів, стисло проаналізувати семантичні процеси в термінології.

Активний розвиток цивілізації, а саме урізноманітнення сфер людської діяльності супроводжується появою нових предметів та явищ, які потребують номінації. Таким чином, результатом та знаряддям окремих сфер людської комунікації є термін, в основі якого обов'язково лежить дефініція позначуваної ним реалії. Багато лінгвістів виокремлюють номінативність термінологічних одиниць, аналізуючи функціональний потенціал термінів. Однак номінативність не є характерною ознакою, яка відокремлює термін від решти слів, оскільки будь-яка мовна одиниця – слово чи речення є номінативними, адже вони дають назви предметам та явищам навколишнього середовища.

Існує два підходи до трактування внутрішньої природи терміна: субстанційний та функціональний. Прихильники першого вважають, що термін – це особливий знак, щось на кшталт математичного символу, основною характеристикою якого є однозначність та відповідність граматичній структурі. Функціоналісти, зокрема, Г. О. Винокур вважає, що найбільш диференціюючою ознакою терміна є те, що він виражає спеціальне професійне поняття. Наприкін-

ці XX століття Б. М. Головін дослідив семантичну структуру терміна в порівнянні з загальноновживаними словами. Було з’ясовано, що значення слова терміна співвідносить його не з окремим предметом, а з цілою їх сукупністю, класом, тоді як значення загальноновживаного слова передусім пов’язане з конкретним предметом. Окрім того термін позбавлений емоційного забарвлення, що аргументується його роллю інформативного ядра науково-технічної комунікації. Також слово-термін є інструментом комунікації в певній сфері людської діяльності, а тому потребує адаптації в даній галузі, на відміну від загальноновживаних слів [2: 43].

Семантична структура терміна-словосполучення має свої особливості. Терміни-словосполучення можуть бути багатозначними. У смислово-аспекті терміни-словосполучення є цілісними лексичними одиницями і поділяються на три типи. До першого належать словосполучення, в яких усі компоненти є словами спеціального словника. Кожне з них самостійне і може вживатися окремо, зберігаючи своє значення. Однак, термін-словосполучення, що складається з цих компонентів, набуває нового значення, яке має смислову самостійність. До другого типу належать терміни-словосполучення, в яких один компонент є технічним терміном, а другий – словом загальноновживаної лексики. До третього типу належать терміни словосполучення, обидва компоненти яких – слова загальноновживаної лексики.

Оскільки однією із функцій терміна є визначення особливого поняття, то це означає, що в термінології відбуваються такі ж лексико-семантичні процеси як і в загальнолітературній лексиці, а саме: полісемія, омонімія, антонімія, та гіпонімія. Розглянемо їх детальніше.

Як свідчить О. С. Ахманова, полісемія – це наявність в одного і того ж слова кількох взаємопов’язаних значень, які як правило виникають в результаті видозміни і розвитку першого значення цього слова [1: 461]. Явище полісемії є одним із семантичних процесів, які ускладнюють спілкування, адже існує значна кількість полісемічних термінів в гуманітарних та природничих науках, в техніці.

Омонімія – це звукове співпадіння декількох мовних одиниць, які характеризуються різним значенням. В термінології найбільш поширена міждисциплінарна термінологічна омонімія. Однак дане явище не є перешкодою для комунікації, адже терміни-омоніми існують в різних галузях, а тому їхні значення, як правило, не перетинаються.

Явище антонімії в термінології є одним із регулярних принципів номінації понять з протилежним значенням.

Гіпонімія, за визначенням Л. А. Новікова, це родо-видові відношення лексичних одиниць. При цьому виокремлюють два види слів: гіпоніми, які виражають видові поняття та гіпероніми, які окреслюють видові. В термінологіях передаються системні відносини між професійними поняттями, при чому зміст видового поняття виявляється ширшим, ніж зміст родового, а об'єм – навпаки [3: 205].

Таким чином, семантична природа терміна обумовлюється його належністю до певної сфери людської діяльності. Значення слова-терміна потребує адаптації, в галузі його виникнення, тоді як слово загального вжитку засвоюється поза рамками професійної комунікації. Однак найкраще семантичні особливості терміна відображаються у лексико-семантичних процесах: полісемії, омонімії, антонімії, та гіпонімії.

Список літератури:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Высшая школа, 1966. – 704 с.
2. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 103 с.
3. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков – М.: Знание, 1982. – 366 с.